תנ״ך · ראשונים · אברבנאל · נביאים

אברבנאל על יונה

רבנו יצחק אברבנאל

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

אברבנאל על יונה

רבנו יצחק אברבנאל

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/אברבנאל-על-יונה/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 5
פסוק א 5
פסוק ג 8
פסוק ד 10
פסוק ה 10
פסוק ז 11
פסוק ח 12
פסוק ט 12
פסוק י 13
פסוק יא 14
פסוק יג 14
פסוק טו 15
פרק ב 15
פסוק א 15
פסוק ה 17
פסוק ו 17
פסוק ז 17
פסוק ט 17
פסוק יא 18
פרק ג 18
פסוק א 18
פסוק ד 20
פסוק ה 22
פסוק ו 22
פסוק ח 23
פסוק ט 23
פרק ד 23
פסוק א 23
פסוק ד 24
פסוק ה 24
פסוק ו 25

פסוק ז 25
פסוק ט 25
פסוק י 26

פרק א

פסוק א

הנבואה הראשונה תחילתה ויהי דבר ה' אל יונה בן אמתי וגו' עד ויהי דבר ה' אל יונה שנית. ויש בה ב' פרשיות. הא', ויהי דבר ה' אל יונה בן אמתי. הב', ויאמר ה' לדג. וראיתי להעיר בה ו' השאלות:

השאלה הראשונה במ"ש ה' ליונה קום לך אל נינוה העיר הגדולה וקרא עליה כי עלתה רעתם לפני, כי מה לו לש"י עם נינוה אם רבו פשעיה לשישגיח בה וישלח עבדיו הנביאים להוכיחה ולישרה הלא הוגד מראש שזהו היתרון והמעלה שעשה הקב"ה אל עמו ואל נחלתו ישראל להשגיח בהם בפרט או בכלל בהשגחה עליונה נפלאה כמ"ש (דברים לב, יב) ה' בדד ינחנו כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו, אמנם שאר האומות הם תחת ממשלת המשרתים אשר חלק ה' אותם לכל העמים ולכן היו בעם ישראל נביאים שהם כלי ה' ושלוחיו להוכיחם ולישרם לא עשה כן לכל גוי ומה ראה ית' א"כ לשלוח את יונה אל נינוה עיר הכשדים לא עשה כן למצרים ולבבל ושאר המדינות הגדולות שהיו אנשיהם רעים וחטאים לה' מאד:

השאלה השנית מה ראה יונה לברוח מלפני ה' וכמ"ש במכילתא (תחילת פרשת בא) וכי מלפני ה' הוא בורח והלא כבר נאמר (תהלים קלט, ז) אנה אלך מרוחך ואנא מפניך אברח וכתיב (זכריה ד, י) עיני ה' משוטטות בכל הארץ, וכבר נתנו חז"ל ב' טעמים בדבר, הא' מפני שאומות העולם היו קרובים לתשובה ושלא לחייב את ישראל, ובאמת הוא טעם חלוש מאד לפי שאולי בשוב אנשי נינוה בתשובה יכלמו ישראל מעוונותיהם וישובו אל ה' וירחמם בעשותם בעצמם קל וחומר מהנכרים שלא מבני ישראל המה, והטעם הב' אמרו שחשש יונה שבשוב אנשי נינוה אל ה' ישוב ה' מחרון אפו ויסלח להם ואנשי נינוה יאמרו יונה בדאי הוא ונביא שקר היה, וג"ז איננו שוה לי לפי שאנשי נינוה האמינו ביונה ולכן עשו תשובה מעליא על פיו וידוע שאם הם על דברו ישובו בתשובה כבר האמינו בנבואתו ואם לא יאמינו בה לא ישובו בתשובה ויתקיימו דבריו בהכרח א"כ א"א בשום צד שיאמרו שהיה נביא שקר, ועוד כי מה יוסיף ומה יתן ליונה אם יאמרו אנשי נינוה נביא שקר הוא או נביא אמת הוא והוא לא היה מהם ולא מהמונם ובקוראו את הקריאה ישוב אל ארצו ומה לו ולהם עוד שבעבורו ברח מלפני ה' ועבר על נבואתו אשר לא כדת כ"ש שבפעם הא' הזאת לא אמר לו ית' ענין הקריאה מהפכת נינוה שאמר לו אחר כך לשיפחד הנביא שמא ישובו בתשובה ויאמרו נביא שקר הוא

אבל אמר לו בלבד ושיאמר בנינוה כי עלתה רעתם לפניו ומה יפחדו מדבר כזה כל שכן שהנביא העובר על דברי עצמו וכובש נבואתו חייב מיתה:

השאלה השלישית בדברי המלחים אשר באניה שא"ל לכו ונפילה גורלות ונדעה בשל מי הסער הגדול הזה לנו כי הנה הסערה בים אשר יקרה לאניות הוא דבר טבעי ומורגל ואיך יוכל הגורל לתת משפט אמתי בדבר הזה ואולי שלא היה בחטאת א' מהם והגורל יפול בהכרח בא' מהם בתום לבבו ובנקיון כפיו, וכן אמרו במדרש (במדב"ר כג, ו) שאמר עכן ליהושע מה אתה מטיל גורלות ביני ובין ביתי אף אני אטיל גורל בינך ובין פנחס על א' מכם הוא נופל, וכ"ה בנדון שלנו אולי שלא היתה הסערה בחטאת אדם ומה להם לגורל:

השאלה הרביעית במ"ש המלחים ליונה הגידה נא לנו באשר למי הרעה הזאת לנו מה מלאכתך וגו', ויקשה המאמר הזה מפנים מהם שכבר נפל הגורל על יונה וידעו כי בשלו הסער הגדול הזה ולמה א"כ חזרו לשאול לו למי הרעה הזאת לנו ומהם למה שאלו מה מלאכתך ומאין תבוא ומה ארצך ואי מזה עם אתה שהדברים האלה איך אפשר שיחייבו הסערה, גם כי מאין תבא הוא מה ארצך, ומהם שתשובת יונה לא היתה ע"פ השאלות שהשיבם עברי אנכי ואת ה' אלקי השמים אנכי ירא ואין התשובה הזאת מספקת לכל השאלות, ומהם למה אחרי השאלות ותשובתם אמרו מה זאת עשית כי ידעו האנשים כי מלפני ה' הוא בורח כי הגיד להם ואם כבר הגיד להם מה צורך לשאול עליו פעם אחרת, ועוד כי לא השיב להם יונה על מה שאמרו מה זאת עשית והוצרכו המלחים לשאול לו מה נעשה לך וישתוק הים מעלינו, ובכלל שכל הדברים האלה צריכין יישוב:

השאלה החמישית בדברי יונה שאוני והטילוני אל הים, והיא כי בהיות יונה יודע מרות נפשו כי מלפני ה' הוא בורח כדי שלא ללכת לנינוה לקרא את הקריאה שצוהו הש"י ושעוונותיו ילכדונו ולא יוכל להנצל מידי הש"י למה זה לא עשה תשובה מחטאו והיה לו להתפלל אל הש"י חטאתי וישר העויתי אנכי אלך אל נינוה ואעשה כדבריך וידוע שאין דבר עומד בפני התשובה ושינחם הש"י וישוב מחרון אפו, וכבר העירהו ע"ז רב החובל עם היותו שלא במתכוון באמור לו מה לך נרדם קום קרא אל אלקיך ואיך בחר מחנק נפשו ושיטילוהו אל הים עומד במרדו יותר מלשוב בתשובה לפני אלקיו הזה פעל חכם ונביא קדוש ה' ומה יעשה מנשה ברשעתו יותר מזה:

השאלה הו' במ"ש הש"י לדג ויקא את יונה אל היבשה, כי כיון שיונה החזיק במרדו ולא נכנע מלפני ה' לשוב בתשובה לענין הליכת נינוה למה זה שב ה' מחרון אפו וצוה את הדג להקיאו אל היבשה האם מפני התפלה שהתפלל במעי הדגה מה הועיל תפלתו בהיותו מחזיק בחטא והוא היה כטובל ושרץ בידו ובהיותו כובש נבואתו היה חייב

מיתה במעי הדגה לא תנצל משם, גם דברי תפלתו יש בהם מהקושי כי הנה אמר אשר נדרתי אשלמה ולא מצאנו לו נדר שיצטרך ליעד לשלמו. והנני מפרש הפסוקים באופן יותרו השאלות האלה כולם:

הכוונה הכוללת בנבואה הזאת היא להודיע שעצת ה' לעולם תעמוד ודבר אלקינו יקום לעולם ושלכן היו הנביאים מאמינים בנבואותיהם ומיעדן על העתידות שיראו לדעתם באמת כי לא איש אל ויכזב, ושכבר קרה הלכה למעשה מיונה בן אמתי שצוהו הש"י להנבא לא על עמו כי אם על נינוה ראש מלכות אשור, ושיונה לא רצה ללכת להנבא שמה לפי שהיה יודע הרעות והגליות שהיה עתיד לעשות בשבטי ישראל ולכן כלתה נפשו שתכלה אומת אשור ונינוה ראש מלכותה תתך עד כלה ולזה ברח מלכת שמה, והשם אשר לו נתכנו עלילות הטיל רוח סערה בים עד שהוצרכו המלחים להטיל את יונה הנפש החוטאת אל הים וגם שם לא הונח לו כי הדגה אשר בים שבלעו שמרו כאישון עינו עד שהוכרח יונה להתפלל אל ה' והוציאהו משם והלך לעשות שליחותו כי לא יפלא מהש"י דבר והכל בידו כחומר ביד היוצר לכל אשר יחפוץ יטנו:

ויהי דבר ה' אל יונה בן אמתי וגו' עד ויראו המלחים וגומר. אמרו חכמים ז"ל בפרק החליל (ירושלמי סוכה פ"ה ה"א) שיונה בן אמתי היה משבט אשר ושהוא היה בן האשה האלמנה שכלכלה את אליהו והוא היה המת שהחיה אליהו אבל רבי יוחנן אמר שהיה משבט זבולון כי הוא ניבא על ירבעם בן יואש כמו שכתוב בספר מלכים (ב יד, כה) כדבר ה' אלקי ישראל אשר דבר ביד עבדו יונה בן אמתי הנביא אשר מגת החפר והמקום הזה בחלק זבולון היה כמו שכתוב משם גתה חפר, אמר רבי לוי יפה למדנו רבי יוחנן אמו היתה מאשר ואביו מזבולון שנאמר (בראשית מט, יג) זבולון לחוף ימים ישכון וירכתו עד צידון ירך שיצא ממנו עד צידון היתה וכתיב (להלן ג) וירד יפו וימצא אניה באה תרשיש הוי והוא לחוף אניות יהיה מה שיהיה הנה אלישע הנביא סמכו לנביא ושלחו למשוח את יהוא בן נמשי ומפני שנתאמתו דבריו תמיד לכן נקרא בן אמתי. ויצא לנו מזה שהוא היה ממלכות אפרים קודם שהחריב סנחריב את שומרון ואחר שהחריבו אנשי אשור את שבט ראובן וגד וחצי שבט מנשה שהיו מעבר לירדן וגם אחרי שגלו זבולון ונפתלי, ואין ספק שהיו כל שאר השבטים הנשארים יראים ופוחדים ממלך אשור שיבוא על שומרון ויחריבה כאשר עשה לאחיהם שכבר גלה, ולהיות הפחד הזה בלב חכמיהם של ישראל לכן נמשך בענין יונה מה שמבאר בספור הזה והוא שהשם יתברך צוה ליונה (ב) שילך אל נינוה העיר הגדולה ששם ישבו כסאות למלכי אשור והיא ראש מלכותם, והרב רבי אברהם בן עזרא פירש עיר גדולה לאלקים שהיו אנשי נינוה תמיד

יראי אלקים מימים קדמונים רק עתה בימי יונה התחילו לעשות הרע בעיני השם יתברך ולולי שהיו קודם לזה אנשים צדיקים לא היה השם יתברך מצוה לנביאו להישירם, אבל זה אינו נכון ולא אמתי בעיני ופירוש עיר גדולה לאלקים יתבאר אחר זה:

ואין ראוי לפרש וקרא עליה כי עלתה רעתם לפני שהיה זה עצם הקריאה אבל אמר שיקרא עליה מה שגזר השם מההפכה אם לא ישובו בתשובה כי זה כולו נכלל באומרו וקרא עליה והוא על דרך קרא בגרון אל תחשוך (ישעיה נח, א) שיוכיחם ויפחידם ושהיה זה לפי שעלתה רעתם לפניו יתברך, ולא היה זה להיותו משגיח בהם בהשגחתו העליונה כמו בישראל ולישרם ולהציל מפגע אלא מפני שהיה גזור לפניו להחריב את מלכות ישראל שומרון ובנותיה מפני עוונותיהם על ידי אשור, ולכן היה משתדל יתברך להציל את אשור מהרעה המעותדת לבוא עליהם בעבור החמס אשר בכפיהם כדי שינצל אשור מהכליה ויהיה כלי זעמו של הקדוש ברוך הוא להחריב בו את ישראל וכמו שאמר הוי אשור שבט אפי וגומר, ומפני זה רצה הקדוש ברוך הוא לישר את נינוה ראש מלכות אשור וזה טעם שליחות יונה אל נינוה לקרא אליה כי עלתה רעתם לפניו לא מאהבת השם אותם וחשק בהם אלא כדי להצילם מהרעה כדי שיהיו מעותדים נכונים למועדי רגל של ישראל, והותרה בזה השאלה הא':

פסוק ג

והנה יונה הבין אמתת הענין הזה ולכן גמר בלבו שלא ללכת בנינוה כדי שלא ינצלו אנשי אשור מהכלייה על ידו כי איך תהיה הליכתו סבה להציל את בני אשור ולהכרית את בני ישראל ואיככה יוכל ויראה ברעה אשר ימצא את עמו על ידי האשורים, ומפני זה ברח מלפני ה' כלומר שרצה להתרחק מארץ ישראל המוכנת לנבואה בחשבו שאין הנבואה שורה בחוצה לארץ ובהיותו בארץ טמאה מחוץ לארץ הקדושה לא תחול עליו נבואה ולא תצוהו ללכת אל נינוה ולא לקרוא בה את הקריאה כדי שלא יהיה הוא כלי ואמצעי בהצלת אויביו ואם הש"י ירצה להצילם בעצמו יעשה כרצונו אבל לא באמצעות יונה ועל ידו, ואחשוב שלזה כוונו חז"ל במה שאמרו במכילתא (ריש פרשת בא דף ו) על הפסוק (ירמיה לו, לב) ועוד נוסף עליהם דברים שהוא בספר ירמיהו אמרו ג' הם, א' תבע כבוד האב וכבוד הבן וא' תבע כבוד האב ולא כבוד הבן וא' תבע כבוד הבן ולא כבוד האב, ירמיהו תבע כבוד האב וכבוד הבן שנאמר (איכה ג, מב) נחנו פשענו ומרינו אתה לא סלחת לפיכך נכפלה נבואתו שנאמר ועוד נוסף עליהם דברים, אליהו תבע כבוד האב ולא כבוד הבן שנאמר (מלכים א יט, י) קנא קנאתי לה' צבאות כי עברו ישראל את בריתו מה נאמר שם (שם טז) ויאמר ה' שוב לדרכך דמשק ואת יהוא בן

נמשי תמשח למלך ואת אלישע בן שפט מאבל מחולה תמשח לנביא תחתך מה ת"ל תחתך אלא שאי אפשר בנבואתך יונה תבע כבוד הבן ולא תבע כבוד האב מה נאמר בו (להלן ג, א) ויהי דבר ה' אל יונה שנית לאמר שנית נתדבר לו שלישית לא נתדבר לו, וכפי מה שביארתי תבע יונה כבוד הבן ולא כבוד האב בברחו מפני השם כדי שלא ללכת לישר את נינוה כי בחר שעצת ה' לא תקום והאשורים כרות יכרתון, וכן אמרו במדרש (מכילתא שם) א"ר יונתן לא הלך יונה אלא לאבד את עצמו בים שנאמר (להלן יב) שאוני והטילוני אל הים וכן אתה מוצא באבות ובנביאים שנתנו נפשם על ישראל כמו שאמר במשה (שמות לב, לב) ועתה אם תשא חטאתם ואם אין מחני נא ובדוד מהו אומר (שמואל ב כד, יז) ויאמר דוד אל ה' הנה אנכי חטאתי וגו' תהי נא ידך בי ובבית אבי הנה המאמרים האלה כולם יעידון יגידון אמתת מה שביארתי, לזה יסכים ג"כ מ"ש במכילתא שאמר יונה אלך חוצה לארץ לפי שאין שכינה נגלית שם למה לפי שהגוים קרובי תשובה הם וכדי שלא לחייב את ישראל משל לעבד שברח מרבו כהן אמר אברח לי לבית הקברות מקום שאין הרב יכול ללכת אחרי אמר לו רבו יש לי עבדים כמותך להוציאך משם, כך אמר יונה אלך לחוצה לארץ שאין שכינה שורה שם אמר לו הקב"ה יש לי שלוחים כמותך לשלוח אחריך ולהביאך משם שנאמר ה' הטיל רוח סערה אל הים, ומה טוב הטיב הראב"ע לדייק במה שלא אמר לברוח מפני ה' אלא מלפני ה' לפי שפני ה' נאמר על ידיעתו והשגחתו ואיך יברח יונה מזה ומלא כל הארץ כבודו וכמו שאמר (תהלים קלט, ז) ואנה מפניך אברח, אמנם מלפני ה' נאמר על הדבקות והשרות הנבואה וכמו שאמר (מלכים א יז, א) חי ה' אשר עמדתי לפניו, וכן נאמר בקין (בראשית ד, טז) ויצא קין מלפני ה' שסלק ממנו השגחתו ודבוקו כמו שאמר הוא על זה ומפניך אסתר, והענין ביונה שהוא כיוון להשחית הכנתו לנבואה כדי שיסתלק מעליו האור הנבואיי כמו שזכרתי וזהו כדי שלא ינצלו בני אשור אשר בנינוה על ידו לדעתו שמשם יצא חושב על ה' רעה יועץ בליעל על השבטים ובזה הותרה השאלה הב':

ועם מה שכתבתי בזה יתבאר הסבה למה נכתב הספור הזה מן נינוה בתוך כתבי הקודש בהיות שאין בו זכר לישראל והוא כולו לאומות העולם האם לא קרו לאומות אחרות אבדון ומות ושנויים מופלגים גדולים מזה שלא נזכרו ולא נכתבו בתוך ספרי הקודש, וגם שנאמר שנכתב להיות מוסר לישראל שיזדרזו לתשובה כאנשי נינוה היא באמת סבה חלושה מאד כ"א בני ישראל לא יקחו מוסר ממצוות התורה ודברי הנביאים איך יקחו ממעשה אנשי נינוה, אף כי לא נזכרה בכתוב שבנינוה הסירו הבמות והפסילים ותועבות עבודותיהם כי תמיד החזיקו בם בכל תשובתם ומהו המוסר אם כן שיקחו ישראל מהם,

אבל כפי מה שביארתי נכתב ספור יונה בתוך כתבי הקודש לא בבחינת נינוה כי אם בבחינת יונה ותוקף חסידותו והנס שנעשה עמו וכדי שנדע שדבר אלקינו יקום לעולם, ונינוה הסכימו המספרים שהיתה ראש מלכות אשור ויונה רצה לברוח לתרשיש שהיא עיר הנקראת היום בין הישמעאלים טוני"ס, ואמר וירד יפו לפי שארץ ישראל גבוהה מכל הארצות ויפו הוא חוף הים היותר קרוב לארץ ישראל, ואמר הכתוב ויתן שכרה להגיד שעם היות מדרך העוברים בים שלא יתנו שכר העברתם כי אם ביציאתם מן האניה אל מקום החפץ הנה יונה ברוב תשוקתו בהליכה פרע שכר העברתו בהכנסו בה כך פירשוהו בפרקי רבי אליעזר. ודרך אגדה שהיה יונה עשיר ונתן שכר כל האניה כדי שיעבור בה הוא לבדו.

פסוק ד

ובעבור שהיתה הליכתו שלא ברצון גבוה הטיל השם רוח גדולה אל הים ויהי סער גדול בים ובזה ביאר הכתוב סבת סערת הים מה היא וכמו שביאר הפילוסוף שכאשר יכנס רוח גדול בים להיות הרוח בזולת מקומו הוא מתעצם לצאת מתחת המים כפי טבע קלותו והמים בכבדותם יתחזקו על הרוח ובזה תהיה הסערה, ויהיה א"כ אומרו וה' הטיל רוח גדולה אל הים הוא ביאור הסבה ואומרו ויהי סער גדול בים הוא המסובב וכאלו אמר שלא נכנס אז הרוח בים בטבע מעצמו כי לא היה הזמן מוכן לזה אבל האל יתברך בהשגחתו הטילו שמה ואז נעשתה הסערה. ואמנם אומרו והאניה חשבה להשבר אפשר לפרש שאנשי האניה חשבו שתשבר האניה מרוב הסערה כי נדמית להם כאלו היא משתברת אבל מפני שהאניה לא תשבר בסערה בהיותם בים אבל תטבע בתוכו כשיגבה הים עליה ואמנם השבירה לא תהיה לאניה כ"א כשתגע בארץ או בסלעים אשר סביב הארץ, על כן אמרתי לפרש והאניה חשבה להשבר שפחדו שמא תטבע בים בשאון גליו ולא ימלטו האנשים אשר בה ולכן היתה האניה ר"ל אנשיה מחשבת ומשתדלת להטות האניה אל הארץ כדי שתשבר שם באופן שימלטו האנשים שבתוכה בהיותם קרובים לארץ, כי לכן בחרו המלחים והיתה כל מחשבתם שתשבר האניה לפי שכאשר תשבר יהיה קרוב לארץ וימלטו האנשים שבה בקרוב, אבל מפני שהאל יתברך הטיל רוח גדולה מן היבשה אל הים לכן לא יכלו המלחים להשיב האניה אל היבשה להשבר שם כי היה הרוח בא משם ודוחה אותה כלפי הים:

פסוק ה

וייראו המלחים ויצעקו איש אל אלקיו וגו' עד וימן ה' דג גדול סיפר הכתוב שהמלחים ביראתם מן הסערה צעקו וקראו איש אל אלקיו שהוא ההשתדלות הראשון שיעשו בני

אדם בזמן הסערה, וכאשר ראו שלא הועיל עשו השתדלות שני בהדרגה והוא שהשליכו הכלים אשר באניה אל הים כאילו תאמר תיבות וסחורות וכל הדברים הכבדים כדי שתקל הספינה ותעלה על מי הים ולא תטבע בתוכו, ואמנם יונה ירד אל ירכתי הספינה ר"ל אל אחת מירכתיה וישכב וירדם ואמר הכתוב זה להגיד שהמלחים צעקו איש אל אלקיו אבל יונה לא צעק אל השם כי בוש ונכלם מהרים פניו אליו וישכב וירדם בחשבו ששם ימות בשהשינה אחת משישים מהמות (ברכות נז, ב) ולכן הכין עצמו אליה, (ו) עד שמפני זה קרא אליו רב החובל ואמר לו מה לך נרדם קום קרא אל אלקיך ורב החובל הוא המנהיג הספינה, וכאילו אמר ליונה הלא תראה כי עת רעה היא ובסכנה גדולה אנחנו עומדים ואיך לא תרגיש בה ואם תאמר שאינך יודע מה לעשות כמלחים קום קרא אל אלקיך ותדע לעשותו, ולפי שהם לא יודו שיהיה אלקיו של יונה גדול מכל אלהיהם לכן אמרו אולי יתעשת האלקים לנו ולא נאבד ר"ל עם היות שאין כח באלקינו להצילנו אולי שבהתחבר אלקיו של יונה עמהם בהיותם כולם מחוברים יוכלו להציל ולזה לא אמרו יתעשת אלקיך אלא יתעשת האלקים ר"ל אלקיו ואלהיהם כולם יחד, ומלת יתעשת תרגמו יונתן מלשון רחמים, והרד"ק פירש מלשון רצון כמו אבדו עשתונותיו (תהלים קמז, ד) ר"ל יתרצה האלקים לנו ולא נאבד כי על קיבוץ האלוהות אמר בלשון יחיד יתעשת.

פסוק ז

וכאשר ראו המלחים שלא הועילה תפלתם וצעקתם ולא ג"כ הקל האניה בהשליכם הכלים לים חשבו מחשבות שהיה זה דבר מושגח מאת האלקים ושבעון אחד מהם היתה הסערה ההיא, ואין ראוי שיחשוב אדם שהשליכו המלחים את יונה לים בהתבהלות וחפזה כי הם עשו נסיונות להוכיח שלא היתה הסערה ההיא טבעית כ"א בדרך ההשגחה הנסיון והטענה הראשונה היא מה שאמר בפרקי ר"א (פ"י) שהיו רואים אניות אחרות עוברות ושבות בשלום בשתיקה והאניה שלהם בסערה רבה ולכן הסכימה דעתם שבעון אחד מהם היה הדבר, או אולי גזר השם או המערכת העליונה שימות האיש ההוא באותה שעה ובגללו ובסבתו היתה הסערה ההיא ואם היה הדבר כן מוטב שימות האיש ההוא אחרי שמוכן וגזור היה למות אז ולא ימותו שאר אנשי האניה עמו, ואין ראוי לחשוב שמה שאמרו שראו אניות עוברות ושבות הוא דרך דרש כי הנה הפסוקים מעידים עליו אם מה שאמר ויהי סער גדול בים והאניה חשבה להשבר רוצה לומר האניה הידועה אשר בה יונה היא אשר חשבה להשבר לא שאר האניות, ואם במאמר המלחים שאמרו ונדעה בשל מי הרעה הזאת לנו רוצה לומר לנו ולא לשאר האניות, ויונה גם כן

אמר כי יודע אני כי בשלי הסער הגדול הזה עליכם רוצה לומר ולא על אניות אחרות. הנסיון השנית הוא שלא עשו הגורל פעם אחד בלבד כי אולי מקרה הוא אבל עשו פעמים רבות גורלות וממינים מתחלפים מהם ותמיד בכל אחד מהם נפל הגורל על יונה, וכאשר ראו השנות הדבר פעמים האמינו כי נכון הדבר מעם האלקים ושאינו במקרה וגם לזה יש סמך בכתוב שאמרו לכו ונפילה גורלות, ואמר ויפילו גורלות כי הנה הגורל יאמר על האחד כמו אך בגורל יחלק הארץ (במדבר כו, נה נו) על פי הגורל, אמרם גורלות הוא נאמר באמת על רבוי והשנות מיני גורלות שבהסכמתם ידעו שבחיק יוטל את הגורל ומהם כל משפטו, התבאר שהמלחים לא עשו דבר הבבהלה כ"א בחכמה ודעת והותרה השאלה הג':

פסוק ח

והמלחים לא לקחו מיד את יונה ולא הטילוהו אל הים בעבור אותם הגורלות אבל עשו עוד חקירה שלישית מפולגת כי חששו אולי נפל הגורל במקרה על יונה בכל אותם הפעמים, ולכן שאלו ממנו אחרי הגורלות הגידה נא לנו באשר למי הרעה הזאת לנו ופירוש הפסוק הזה אצלי הוא בא' מב' פנים. האחד, ששאלו ממנו אם היה לו חטא משפט מות האם היה כפי איכות החטא או כפי מעלת ממי שחטא כנגדו וזהו הגידה נא לנו באשר למי הרעה הזאת לנו רוצה לומר הגידה לנו באשר ר"ל במה היה החטא והגידה לנו ג"כ למי חטאת שבסבתו הרעה הזאת לנו, ויהיה לפי זה המלות שתים באשר ולמי שהכוונה בהם שתי השאלות ואינם במלה אחת בשלמי כמו שחשב הרד"ק, וכבר ראיתי בפירוש רש"י נטה לפי' הזה וכתב למי חטאת שבעבורו באה הרעה הזאת לנו. וביארו עוד ענין שאלתם באמרם מה מלאכתך וגו' ר"ל האם מלאכתך יש בה עון פלילי כאילו תאמר כהן לע"ז ועליה נתחייבת מיתה לפני האלקים ומאין תבא ר"ל האם באת מהורים רשעים שהקב"ה פוקד עונותיהם עליך, ושני אלו נכללים בשאלת באשר כלומר במה חטאת אתה או אבותיך. עוד זכרו שתי שאלות אחרות נכללות במ"ש למי הרעה הזאת לנו והם מה ארצך ואי מזה עם אתה ר"ל האם חטאת כנגד הארץ כגון בביטול שמטות ויובלות או אם חטאת כנגד עמך.

פסוק ט

ולפי שכל אלה השאלות נכללות בידיעת איכות החטא וכנגד מי חטא לכן השיב יונה לשתיהן באומרו עברי אנכי ואת ה' אלקי השמים אנכי ירא ר"ל מה ששאלת פשעי וחטאתי אם היה כנגד הארץ או כנגד עמי שבעבור זה נתחייבתי מיתה ולמי חטאתי דעו נא וראו כי עברי אנכי, ואין הכוונה בלבד שהיה מארץ העברים אלא שהיה עבריין

ועובר על מצות אלהיות מלשון למה אתם עוברים את פי ה' (במדבר יד, מא) ובזה ביאר להם איכות חטאו וכנגד, מה ששאלוהו למי חטא השיבם ואת ה' אלקי השמים אנכי ירא כלומר אין לכם לשאול על ארצי ועל עמי כי אני לא חטאתי להם אבל ירא אני לה' שאליו חטאתי בלבד ובזה אני נלכד כי עברי אנכי שעברתי על מצותו ועל נבואתו ואת ה' אלקי השמים אני ירא שחטאתי לפניו ואין הדבר תלוי במערכת השמים כי אם באלוה שהוא עליהם והוא אשר עשה את הים ההולך וסוער עלינו ואת היבשה שלא נוכל להתקרב אליה:

והפן השני מהפירוש הוא שהמלחים שאלו באשר למי הרעה הזאת לנו ר"ל אם הרעה הזאת היא מפאת המערכה והגזרה השמימיית שכפי מולדתו חייבה שיטבע בים או היה מפאת ההשגחה האלקית, וכדי לבאר זה יותר שאלו עוד מה מלאכתך ומאין תבא ואינם ד' שאלות כמו שיראה מפשט הכתוב אבל רצו באומרם מה מלאכתך מה המלאכה והמעשה אשר עשית שבעבורו נתחייבת בעונש כך, ולא שאלו על המלאכה אם היה מלאכת רמאות או חטא אבל מה מלאכתך הוא שאלה על המעשה והפועל שעשה שבעבורו נתחייב למות וכאילו אמרו אם תאמר שאתה לא עשית שום חטא יהיה אם כן תלוי באחרים אם מטבע ארצך ומזלה ואם ברשעת עמך היושב בה והוא מ"ש מה ארצך ואי מזה עם אתה שבעבורו נתחייבת לכך, הנה אם כן היו השאלות בכלל שתים רוצה לומר מה מלאכתך והיא השאלה על מעשהו הפרטי שכך חייב והשני' ומאין תבא שכוללת הארץ או העם שבא משם אם במזלה הרע וברשעתם היתה הצרה הזאת, ועל כן השיבם יונה אם לענין המלאכה והמעשה שעשה שבעבורו היו נדונין שמה עברי אנכי וגומר רוצה לומר אין הדבר תלוי בארץ ולא בעם כי עברי אנכי וארץ העברים ידועה אצליכם ארץ טובה והעם היושב בה נשוא עון והעברים הולכים ושבים בים מבלי צרה, אבל את ה' אלקי השמים אני ירא שממכון שבתו השגיח ומפאת השגחתו בא כל זה לא מפאת מערכת השמים וירא אנכי אותו כי לו לבדו חטאתי והוא אשר עשה את הים ואת היבשה והכל בידו כחומר ביד היוצר, ובזה ביאר להם באשר למי הרעה הזאת להם שהיה בחטאו של יונה והיא המלאכה והמעשה שעשה ואז הגיד להם ענין החטא ובריחתו מלפני ה'.

פסוק י

והנה המלחים יראו יראה גדולה בראותם שהיתה סבת צרתם גדולה מנשוא ושאלו עוד ליונה מה זאת עשית ואינה שאלה לבד אבל היא הפלגה כאומר איך עשית דבר כזה למרוד את פי ה' ולברוח מפניו, ויהיה מה זאת עשית כמאמר לבן ליעקב (בראשית לא,

כו) מה זאת עשית ותגנוב את לבבי כמתמיה, לא כשואל עליו כי כבר ידעו האנשים כי מלפני ה' הוא בורח כי הגיד להם זה. והנה נטיתי בפירוש הפסוק הזה מדרכי המפרשים שהיה יונה משבח עצמו שהיה ירא את ה' וכל יגיעיו לא ימצאו לו עון אשר חטא לא במלאכתו ולא במעשיו, וכבר יורה על אמתת מה שפירשתי בפירוש הראשון אומרו וייראו האנשים יראה גדולה ויאמרו אליו מה זאת עשית כי ידעו האנשים כי מלפני ה' הוא בורח כי הגיד להם ומתי הגיד להם, אלא שהוא בכח אמר כי עברי אנכי ואת ה' אלקי השמים אנכי ירא כפי כל אחד מהפירושים וכל שכן כפי' הראשון מהם ולכן יראו האנשים יראה גדולה באומרם אוי נא לנו כי מרינו את פי ה' במעשינו וממה שאמר להם עברי אנכי ואת ה' אלקי השמים אנכי ירא ידעו הם שמלפני ה' הוא בורח וזו היא הגדתו להם הנה התבארו הפסוקים האלה והותרה השאלה הד'.

פסוק יא

והנה המלחים עם כל הגורלות פעם אחר פעם והודאת בעל דין יונה כמאה עדים דמי לא השליכו את יונה אל הים אבל שאלו ממנו מה נעשה לך וישתוק הים מעלינו רוצה לומר אחרי שאתה בורח מלפני הש"י מאי תקנתך האם שנוליכך אל מקום אשר דבר המלך ודתו מגיע או שתשבע לה' תדור לאביר יעקב ללכת שמה ולעשות מצוהו או איזה דרך אחרת יש לנו לעשות כדי שנתרצה אל האלקים ונקדם פניו על חטאך, (יב) והוא השיבם שאוני והטילוני אל הים ר"ל איני חפץ שתוליכני לנינוה ולא אבחר לשוב בתשובה ולידור נדר ללכת שם ולעשות שליחות הש"י כי טוב לי שתטילוני לים ואמות שמה כי הוא מה שראוי לכם לעשות להצלתכם, ואל תספקו עוד בדבר כי יודע אני כי בשלי הסער הגדול הזה עליכם, והנה נחדל יונה מהתשובה ותבחר מחנק נפשו ולמות בנבכי ים כדי שלא ילך להציל את האשורים העתידים עורר לויתן לישראל ולהחריבו והיתה אם כן כוונתו רצויה לשם שמים והותרה השאלה החמישית:

פסוק יג

והנה המלחים עם היות ששמעו דברי יונה שאלתו ובקשתו לא אבו לעצתו אבל חתרו ועסקו להשיב האניה אל היבשה כדי שיצא יונה ממנה וישליכוהו אסור ברהטים בנינוה, ולא בחר השם יתברך בזה כי רצה שיונה בעל כרחו יעשה תשובה ויבקש ללכת בדרך אשר ישלחהו השם יתברך אבל לא יכולו לפי שהיה הים סוער עליהם והרוח היה בא מן הארץ והיה דוחה את האניה באופן שלא יוכל לגשת את הארץ, (יד) וכאשר ראו המלחים כל זה עשו עוד השתדלות רביעי והוא שהתפללו ואמרו אנא ה' אל נא נאבדה בנפש האיש הזה והיתה כונתם לומר הנה לא ימלט הדבר מחלוקה או האיש הזה הוא

בן מות בחטאו או לא ואם הוא בן מות האיש אחד יחטא ועל כל עדת הספינה תקצוף אל נא נאבדה בנפש האיש הזה והנפש החוטאת היא תמות בדבר ובמגפה או באופן אחר כי אין מעצור ביד ה' להנקם מאויביו ורבו חללי ה' ולמה נאבדה אנחנו בסבתו, ואם אינו בן מות אל תתן עלינו דם נקי, שאנחנו נשליך אותו לים ונהרגהו ונשפוך את דמו ללא דבר, ואל תאמר שאין לך דרך אחר להמיתו כי אם באבוד האניה אשר הוא בה כי אתה ה' כאשר חפצת עשית ותמיד תגזר אומר ויקם לך והרבה פתחים למקום לעשות כרצונו מבלי שנאבד אנחנו.

פסוק טו

ואחרי כל ההשתדלויות האלה כאשר ראו המלחים שעל כל פנים הים הולך וסוער הטילו את יונה אל הים, והתבונן אומרו וישאו את יונה ויטילוהו אל הים שבאמת הדברים האלה מורים שעשו גם כן השתדלות וחקירה חמישית, והיא מה שאמרו בפרקי רבי אליעזר (פ"י) שהטילו אותו בים עד ארכובותיו והיה הים עומד מזעפו חזרו ונשאו אותו אצלם מיד והיה הים הולך וסוער חזרו והטילוהו בים עד צוארו עמד הים מזעפו נשאו אותו אצלם והיה הים הולך וסוער עד שהטילו את כולו, רצו בזה שעשו נסיונות רבות לדעת אם הסערה היתה בסבת יונה, ודייקו חכמים זכרונם לברכה בשלמות מלת הכתוב כי ממה שאמר שאוני והטילוני מורה שהיו עושים שתי פעולות מתחלפות שהיו מטילים אותו לים ונושאים ומעלים אותו משם לראות אמתת הענין ויפרשו אומרו וישאו את יונה ויטילוהו אל הים שאחרי שנשאוהו מן הים פעמים רבות לסוף הטילוהו אל הים בהחלט, (טז) ואמר שיראו המלחים יראה גדולה את ה' בראותם עוצם השגחתו ונסיו הגדולים וידרו נדרים לזבוח זבח כדרך יורדי הים באניות כשירד להם, ובפרקי ר"א (שם) אמרו שנתגיירו וחזרו ליפו ועלו לירושלים ומלו את בשר ערלתם שנאמר ויראו האנשים יראה גדולה את ה' ויזבחו זבח וכי זבח זבחו בים אלא זה ברית מילה שהיא כדם זבח וידרו נדרים להביא איש ואשתו ובניו וכל אשר לו לאלוהי יונה ונדרו ושלמו ועליהם הוא אמר (להלן ב, ט) משמרים הבלי שוא חסדם יעזובו:

פרק ב

פסוק א

וימן ה' דג גדול וכו' עד סוף הנבואה. סיפר הכתוב שזימן הקדוש ברוך הוא באותו מקום שהטילו את יונה לים דג גדול שבלעו כולו מבלי פירוק חבורו, ואין ספק שאין בכח האדם לחיות במעי הדג אפילו שעה אחת וכל שכן שלשה ימים ושלש לילות כי

האדם לא יתקיים כי אם בהיותו שואף רוח קר מבחוץ תמיד, אבל אין זה ממה שיבטל אמונת הנס הזה ועינינו הרואות שהעובר יושב במעי אמו תשעה חדשים מבלי מאכל ומשתה ועשיית צרכיו ושאיפת הרוח קר מבחוץ, ומי המונע שכן יעשה ה' ליונה אותן הימים הלא העיד הכתוב שחנניה מישאל ועזריה עמדו בגו אתון נורא יקידתא, ואין ספק שכפי הטבע לא חיו כי האויר החם השורף יכלה הלחות השרשי שהחיים תלויים בו ויתיך הרוח כהרף עין אבל היכולת האלקי הוא למעלה מן הטבע, (ב) ויותר חזק מזה הוא שיונה בהיותו במקום ההוא היה בדעתו ותכונתו עד שהיה מתפלל משם לאלקיו, (ג) והנה בתפלתו מצאנו ראינו שרוב דבריו באות בלשון עבר קראתי מצרה לי שועתי שמעת קולי ושאר הפסוקים כולם ולכן חשבו אנשים שלא התפלל תפלה זו כי אם אחרי שיצא אל היבשה, וה"ר אברהם בן עזרא השיב עליהם שכל דברי הנבואות באים בדרך הזה אשר לקחתי מיד האמורי בחרבי ובקשתי (בראשית מח, כב), ויט שכמו לסבול (שם מט, טו), דרך כוכב מיעקב (במדבר כד, יז), וישמן ישורון ויבעט (דברים לב, טו), וירא ה' וינאץ (שם יט), וישכון ישראל בטח בדד (שם לג, כח), והראיה על היות תפלת יונה לעתיד אומרו בה אך אוסיף להביט אל היכל קדשך ואני בקול תודה אזבחה לך אשר נדרתי אשלמה, אלא שבאו הדברים בלשון עבר במקום עתיד לפי שהיו במראות הנבואה, ובראותם הדברים הגזורים מהש"י היו מספרים אותם כאלו עברו במציאות לפי שכבר נגזרו בחכמתו העליונה.

ולי נראה שאין צורך לדברי ה"ר אברהם אבן עזרא הטובים והישרים בענינם כי אין בתפלה הזאת עבר במקום עתיד, אבל ענינם רבת צררוני מנעורי הלא בהיותי ילד קטן קפצה עלי מיתה והייתי מוכן להוליכני לקבר ואז בימי אליהו קראתי מצרה לי אל ה' ויעננני ומבטן שאול שהייתי מוכן לקבר שועתי שמעת קולי רמז לו בזה הנס שנעשה לו בימי אליהו שהחייהו אחרי מותו, ועליו אמר כאן קראתי שועתי הכל בלשון עבר לא שקרא ושוע בפעל אבל הוא משל לנס ההוא (ד) ואמר שעתה עשה עמו נס יותר גדול ממנו וזהו ותשליכני מצולה בלבב ימים רומז אל היותו במעי הדגה בתוך הים ונהר היה סובב אותו כי היו מתחברים שם מי הים ומי הנהר וכמו שכתב ה"ר אברהם אבן עזרא במקום שיתחברו מי הנהר עם מי הים תהיה תמיד סערה, ובכלל אמר כל משבריך וגליך עלי עברו כי ירד לתחתית הים והמשברים והגלים היו עוברים עליו.

פסוק ה
ואומרו עוד ואני אמרתי נגרשתי מנגד עיניך ענינו הנה כאשר ירדתי ביפו לברוח תרשישה הידעתי להיות מגורש מפניך ר"ל שלא תחול בי עוד הנבואה, אבל כל מחשבותי היו הבל כי באמת אוסיף להביט אל היכל קדשך כי בהכרח תשוב הנבואה בי.

פסוק ו
ואמר אפפוני מים עד נפש תהום יסובבני סוף חבוש להגיד שירד הדג אשר בלעו לתחתית הים ובמרוצה מפה אל פה, ואמר סוף חבוש לראשי כמו שיקרה לדברים הנולדים בים שגומא קנה וסוף גדלים ביניהם ובלכת הדגים בתוך המים נכרך פעמים בראשי הדגים גומא וסוף והוא אומרו סוף חבוש לראשי ירמוז לראש הדג אשר בלעו שירד לתהום ונכרך הסוף והגומא לראשו, וי"ת סוף על ים סוף אולי שהיה מתערב עם ים יפו שמה.

פסוק ז
וכלל הענין כאומר הנה עם כל זה שלקצוי הרים ירדתי ידעתי באמת שהארץ בריחיה בעדי לעולם ר"ל שלא אוכל לברוח מפניך כי יש לארץ בריחים עלי ר"ל סוגרת ומסוגרת שלא אוכל לצאת ממנה ולכן היום הזה זכרתי שהעלית משחת חיי ה' אלקי ר"ל אל הנס שנעשה לי בילדותי בהחיות אותי אליהו, (ח) ולכן עתה בהתעטף עלי נפשי במעי הדגה את ה' זכרתי ואליו קראתי וידעתי בלי ספק תבא אליך תפלתי אל היכל קדשך שהוא השמים.

פסוק ט
ואז עשה יונה תשובה מחטאו באומרו משמרים הבלי שוא חסדם יעזובו ולא אמר זה על המלחים ואנשי האניה שנדרו נדרים מתוך הסערה והמה כשיצאו מהאניה חסדם ונדריהם יעזובו כמו שפירשו המפרשים, ולא ג"כ מה שפירשו חז"ל חסדם מגזרת חסד שהמלחים יעזבו אליליהם מפני שראו הנסים שנעשו עמו, כי הנה כל הפירושים האלה רחוקים הם מכוונת הכתובים, אבל אמתת הענין הוא שיונה נתחרט ממה שברח מלפני ה' וגמר בלבו לעשות מצותו בענין נינוה אבל היה מתנחם באומרו שאנשי ננוה שהם משמרים הבלי שוא אף על פי שיעשו תשובה מפני קריאתו לא יתמידו בתשובתם כי לימים מועטים חסדם יעזובו וישובו לרשעתם, (י) ולכן אני בקול תודה אזבחה לך רוצה לומר שאלך אל נינוה ובקול תודה אעשה את הקריאה במצותך כי זה יהיה לך כזבח ומנחה כי הנה שמוע מזבח טוב, ואל תחשוב שאחרי צאתי מכאן אברח פעם שנית כמו שירדתי לברוח תרשישה באמת לא יהיה כן כי אשר נדרתי אשלמה והנדר הוא

מה שאמר שבקול תודה ילך להקים מצות הש"י בנינוה, ואמנם יראתי ופחדי מחרבן השבטים על ידי אשור לא אחוש עליו ולא עליו אחריד לפי שישועתה לה' והוא יושיעם ברחמיו וכרוב חסדיו.

פסוק יא

וזכר הכתוב שכאשר ראה השם יתברך תשובת יונה והיותו מתחרט בחטאו ושעזב את החטא ונדר שלא ישוב עוד לכסלת הבריחה אמר לדג רוצה לומר שהעיר את רוחו שילך לשפת הים ויקא את יונה אל היבשה, ובפרקי רבי אליעזר אמרו שהלך הדג תשע מאות וששים וחמשה פרסאות עד היבשה להקיא את יונה יען וביען אין דבר עומד בפני התשובה, והותרה בזה השאלה הששית:

פרק ג

פסוק א

הנבואה השנית תחילתה, ויהי דבר ה' אל יונה שנית וגו' עד סוף הספר. ויש בה שתי פרשיות. הראשונה, ויהי דבר ה' אל יונה שנית. השנייה, ויאמר ה' ההיטב חרה לך ושאלתי בה ששת השאלות:

השאלה הראשונה בקריאה שקרא יונה בתוך נינוה בדבר ה' עוד מ' יום ונינוה נהפכת, כי הנה לא נתקיים הייעוד הזה ודבר אלקינו יקום לעולם ואיך נפלה מדברי הנבואה ארצה, ואם נאמר שהייעודים האלקיים הם על תנאי אם ישובו ואם לא ישובו וכמו שאמר ירמיהו (יח, ז ט) רגע אדבר ורגע אדבר וגו' אין ספק שבהיות אנשי נינוה נכריים ולא ידעו דרך ה' היה ראוי שיפורש להם בקריאה שתהיה נינוה נהפכת אם לא ישובו בתשובה, ובזה הדרך יצדק הייעוד האלקי ויתאמצו דברי הנביא והעם ילמדו לעשות תשובה לא שיהיה הייעוד מוחלט ואחר כך בלתי מתקיים:

השאלה השנית במה שאמר הכתוב וירע ליונה רעה גדולה ויחר לו, כי למה חרה לו ולמה נפלו פניו ונחשב זה אצלו לרעה גדולה ומה נתחדש אצלו עתה בזה כי הנה כשנכנס באניה לברוח תרשישה לא היה אלא מפני שהיה גלוי וידוע לפניו שכן יהיה שישובו וינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות להם ועל מנת כך יצא ממעי הדגה לעשותו ובתחלה מאי סבר ובסוף מאי סבר שאחר שצוהו הש"י שנית והלך לעשות שליחותו על מנת כך הלך ומה נתחדש אם כן לו עתה שחרה אפו וירע אליו רעה גדולה:

השאלה השלישית באומרו ועתה ה' קח נא את נפשי ממני כי טוב מותי מחיי, היש משוגע בעולם שיאמר מאמר כזה שבעבור שסלח השם לאשורים אנשי נינוה יקח את

נפשו ושהיה טוב מותו מחייו, ולמה ימות יונה בעבור שלא מתו אנשי נינוה איך לא כסתה כלימה פניו מהתפלל כזאת בהיות שממעי הדגה התפלל אל הש"י שיעלה משחת חייו ונדר לבוא לנינוה לקרוא קריאתו ועתה איך התפלל שימיתהו עליו, ולא כך עשה אברהם אבינו שהתפלל על אנשי סדום ועמורה להשיגם לא לחייבם למות, גם על מה שאמר השם ליונה ההיטב חרה לך לא מצינו שהשיבו יונה דבר והוא זר:

השאלה הרביעית במה שהוכיח השם ליונה אתה חסת על הקיקיון אשר לא עמלת בו וגו', כי הנה המאמר הזה יקשה משני פנים, האחד לפי שיש פירכה רבה בקל וחומר הזה שהיה ליונה להשיב עליו מה לקיקיון שחסיתי עליו שהוא מציל אותי מן המוות ולכן חרה אפי בהעדרו לא בעבורו אלא בעבורי תאמר בננוה שלא הציל אותך מן המוות ולא הועיל לך כלום שאין ראוי לך לחוס עליו, והצד השני באומרו שבן לילה היה ובן לילה אבד כי הנה אומרו אשר לא עמלת בו ולא גדלתו יש לו ענין בנמשל שנינוה היתה מעשה אלקים מכלל בריותיו אבל שהקיקיון בלילה היה ובלילה אבד יראה שאין לו ענין במשל כי נינוה לא היה בלילה ולא נאבד:

השאלה החמישית במאמר יתברך ליונה ואני לא אחוס על נינוה העיר הגדולה אשר יש בה הרבה משתים עשרה רבוא אדם אשר לא ידע בין ימינו לשמאלו ובהמה רבה, וזה כי היה לו להקדוש ברוך הוא להשיב את יונה ואיך לא אחוס על האנשים אשר שבו אלי בכל לבבם ובכל נפשם ומשורת הדין מודה ועוזב ירוחם ואיך לא זכר לו זאת הטענה החזקה וזכר החלושה מהנערים ובהמה רבה אשר לא ידעו בין ימינם לשמאלם וידוע שמפני תשובתם נחם ה' על הרעה לא מפני הנערים והבהמות:

השאלה הששית מה היא הטענה הזאת מריבוי הנערים והבהמות שבעבורם יחוס השם על הארץ בהיות אנשיה רעים וחטאים האם נפטרו אנשי דור המבול מפני רוב הנערים והבהמות שהיו להם או סדום ועמורה, וגם ארץ ישראל וירושלים האם עבר השם על רשעת אנשיה מפני תינוקות של בית רבן שלא חטאו או מפני בהמותיהם ומה אם כן הטענה הזאת בענין נינוה: והנני מפרש הכתובים באופן יותרו השאלות האלה כולם:

הכוונה הכוללת בנבואה הזאת היא להודיע שקיים יונה דבר השם ומצותו וקרא בנינוה גזרת השם עוד ארבעים יום ונינוה נהפכת, והתפעלו אנשי נינוה מדבריו והאמינו באלהים ועשו תשובה בכוונה רצויה וינחם ה' וחזר מגזרתו, ולפי שחרה אף יונה מאשר לא נתקיימה קריאתו הביא לו השם הקיקיון למשל שאם הוא חס עליו שלא המציאו ולא גידלו איך לא יחוס השם על נינוה וכמו שיתבאר בפסוקים:

ויהי דבר ה' אל יונה שנית עד סוף הנבואה והספר: ברוך שבחר בדבריהן ז"ל מה עמקו ראשיהן שלא נפל מכל דבריהם ארצה, אמרו (מכילתא ריש פרשת בא דף ו, א) שבעבור שיונה תבע כבוד הבן ולא תבע כבוד האב היה עונשו שבאה אליו הנבואה שנית ולא שלישית, וכבר יחשוב אחד מן הבחורים המעיינים שזהו דרך דרש ושאינו מחוייב ממה שאמר שנית שלא ניבא שלישית, אבל אתה תמצא שכתוב בסדר עולם שיונה משח ליהוא בן נמשי למלך על ישראל בשנת ג' אלפים וס"ב ליצירת העולם וחיה יונה עד זכריהו שמלך בישראל שנת ג' אלפים קס"ד ליצירה, ויצא מזה שחיה יונה אחר שהתחיל בנבואתו מאה ושנים שנים, ומאשר לא מצינו לו נבואה אחרת בכל הזמן הרב ההוא כי אם שתי הנבואות האלה שניבא על נינוה ידענו שנחדלה ממנו הנבואה בשביל דבר זה, וראוי היה להעשות כך כי אם הוא ברח מן הנבואה והשתדל לסלקה מעליו יהיה ענשו מדה כנגד מדה שתהיה הנבואה בורחת ממנו ולא תבואהו עוד דבר אלקים אשר קץ ובעט בו והוא אמרם שנית נאמרה לו שלישית לא נאמרה לו כי אין כילות בנותן יתברך אבל המקבל הוא המונע הטוב מעצמו. והנה בנבואה הזאת (ב-ג) צוה השם ליונה אחרי צאתו אל היבשה שילך אל נינוה ויקרא ויכריז בתוכה הגזרה אשר גזר השם עליה ואמר קום לך אל נינוה העיר הגדולה לשכך את אזנו ולומר לו כי מפני גדולתה היה הש"י חס עליה, וכן אמר שהיתה נינוה עיר גדולה לאלקים ואין הכונה שהיו אנשיה חסידים כמו שפירשו הרב רבי אברהם בן עזרא כי היא היתה ארץ אשור והעם היושב עליה רעים וחטאים לה' מאד אבל יחסה אל האלקים מפני גודלה על דרך הררי אל שלהבת יה (שיר השירים ח, ו) ודומיהם כי היא היתה גדולה כ"כ שהיה בה מהלך ג' ימים, וכפי הפשט כתב הראב"ע שהיה המהלך ההוא בסבוב המדינה שהוא דרך יום אחד, ואין דבריו נכונים שהרי הכתוב אומר ויחל יונה לבוא בעיר מהלך יום אחד מורה שלא עבר כל המהלך כי אם מקצתו על כן נראה שמשער לשער הוא ג' ימים.

פסוק ד

ושהתחיל יונה ללכת בה מהלך יום אחד ומיד התעוררו אנשיה לתשובה, אף כי בבראשית רבה אמרו שהיתה נינוה מהלך ארבעים יום אולי היו במגרש העיר ושלכן היתה הגזרה עוד ארבעים יום ונינוה נהפכת כי היו ארבעים יום עד שיעשה הכרוז בכל הארץ עיר ומגרשיה ושאז תהיה נהפכת, והקריאה הזאת היתה החלטית מבלי תנאי כלל.

ומה שנראה לי לומר בהיתר השאלה הראשונה התלויה בייעוד הזה הוא על אחד משני פנים, האחד שהיה הייעוד כפשוטו שבזמן ארבעים יום נינוה תהיה נהפכת בהכרח

ממה שהיא עתה לפי שאם אנשיה ישובו בתשובה תהיה נהפכת במעשיה ותכונה מרעה לטובה וממרשעת לצדקת, וצדק א"כ הייעוד שאמר ונינוה נהפכת מלשון ונהפכת לאיש אחר (שמואל א' י, ו) נהפך לבי בקרבי (איכה א, כ), ואם לא יעשו תשובה תהיה נהפכת כמהפכת סדום ועמורה ויתקיים הייעוד הזה על כל פנים, וכדי שמילת נהפכת תכלול שתי המובנים לא צוה השם לנביא שיקרא ונינוה נהפכת כמהפכת סדום ועמורה אלא נהפכת בסתם רוצה לומר שבהכרח בזמן ארבעים יום תהיה נהפכת אם בענינה שתעשה תשובה ותתהפך במעשיה ואם ביישובה. והנה גזרה זאת לא היתה כפי הוראת המערכה העליונה כי הקדוש ברוך הוא אינו שודד המערכה כ"א בעבור ישראל ומפני תשובתו תפלתו וצעקתו ירכב שמים בעזרו, אמנם בשאר האומות יהי משפט השגחתו כולל וכשיחטאו בחמס והשחתת הדרכים ישגיח להפכם ולהשחיתם כמו שעשה בדור המבול ובאנשי סדום כי מלאה הארץ חמס מפניהם והיו מפסידים ישובו של עולם, וכבר ביארתי במרכבת המשנה אשר לי בפרשת ואתחנן שמעלת אומת ישראל על שאר האומות בענין המערכה הוא ובדברים, ראשונה שכל אומה ואומה יש לה בכללותה כוכב ומזל בשמים ואין כן ישראל כי חלק ה' עמו, ושנית שגם בתולדת הפרטים מהאומה שהם כפי שעת המולד ומזלו הנה המערכה ההיא לא תורה על מעשה המצות והעבירות כלל, ושלישית שמערכת האיש הפרטי מישראל תתבטל על ידי תפלה וזכות אמנם שאר האומות הוראת המערכה לא תתבטל בעבור תשובותיהם אמנם ההשגחה הכוללת תדבק בהם להתמדת יישובם המדיני ולכן בהיות ביניהם חמס בכללות וביטול המשפט בהחלט יתחייבו כלייה, וזה היה ענין נינוה, אמנם מפני שהיה הקדוש ברוך הוא שומר את עם אשור להיות שבט אפו ומטה זעמו על ישראל לכן שלח נביאו להשיבם לדרך טובה כדי שלא יתחייבו הפסד וכלייה:

והדרך השני בביאור עוד ארבעים יום ונינוה נהפכת הוא שיום במקום הזה הוא במקום שנה כמו ימים תהיה גאולתו, ומלת עוד הוא מן המנין שעולה לשמונים וכשתוסיף עליהם ארבעים יהיו כולו ק"כ שנה וכאילו אמר שבסוף ק"כ שנה תהיה נינוה נהפכת, וכן היה שבא נבוכדנצר והחריבה אחרי ק"כ שנה מן הנבואה הזאת ועליה ניבא נחום האלקושי בחרבן נינוה, והדרך אשר יש לנו לאמת זה הוא שנבוכדנצר בשנה הראשונה שמלך החריב את נינוה כמ"ש בסדר עולם, וידוע שנבוכדנצר מלך בתחילת השנה הד' למלכות יהויקים מלך יהודה וכמ"ש בספר ירמיהו (ירמיה כה, א) בשנה הד' ליהויקים מלך יהודה היא השנה הראשונה למלכות נבוכדנצר, ויהויקים מלך אחד עשר שנה הסר משם ארבעה שנים הנזכרים נמצא למד שמלך יהויקים בשנות מלכות נבוכדנצר שבע

שנים ואחריו מלך יהויכין שלשה חדשים ואחריו מלך צדקיהו עד חרבן ירושלם י"ד שנים כמו שנראה זה בכתוב, וכן נאמר בספר מלכים שבשנת י"ט שנה למלכות נבודנצר נחרבה ירושלם ונשרפה בית ה' ויצא מזה שקודם חרבן ירושלם י"ט שנה נחרבה נינוה, וידוע שיונה הלך אל נינוה אחרי גלות ארצה זבולון וארצה נפתלי וקודם חרבן שומרון שהיה בין זה לזה ט' שנים משמלך הושע בן אלה עד גלות שומרון, והיה א"כ ענין יונה בנינוה ה' או ו' שנים קודם חרבן שומרון, ומשנות מלכי יהודה ידענו שהיה חרבן שומרון קודם חרבן ירושלם קל"ג שנה הסר משם י"ט שנה שכבר נחרב נינוה כשנחרבה ירושלם ישארו אם כן מחרבן שומרון עד חרבן נינוה קי"ד שנה, והליכת יונה לנינוה היה קודם חרבן שומרון בכמו ששה שנים כמו שזכרתי וימשך מזה שמקריאת יונה בנינוה עד חרבן נינוה היו מאה ועשרים שנה בלי ספק, ועל זה באמת נאמר עוד ארבעים יום ונינוה נהפכת, והנה השם יתברך העלים אמתת ייעוד זה וכוונתו במלת עוד ובמלת ארבעים יום כדי שלא יבינוהו אנשי העיר וגם יונה לא ירד לתכלית כוונת נבואתו והותרה בזה השאלה הראשונה:

פסוק ה

והנה אנשי נינוה האמינו באלקים רוצה לומר שהיה ייעוד בדברו וגזרתו, וכתב הראב"ע בשם רבי ישועה שאנשי הספינה הלכו לנינוה והגידו לשם דבר יונה ועל כן האמינו לדבריו מבלי נתינת אות ומופת, ואין צורך כי הנה לא נשאל אות ומופת לנביא כאשר יצוה ויזהיר בלבד על שמירת התורה ועשיית הטוב והישר כי גם מפי החכם נתחייבנו לשמוע הדברים ההם אבל כשיצוה בשם ה' לעבור על מצוה ממצות התורה להוראת שעה ובלבד שלא תהיה לעבוד עבודה זרה אז ראוי שיעשה מופתים לאמת נבואתו, ויונה ביאר להם שהיתה הגזרה ההיא על עונותיהם בכלל ובפרט על החמס אשר בכפיהם ושישובו אל ה' וירחמם ועל כן לא הוצרכו לשאול ממנו אות ומופת אבל קבלו הדברים להיותם טובים וישרים מפאת עצמם, ועל זה נאמר ויאמינו אנשי נינוה באלקים כי לא אמר שהאמינו ביונה ולא שקראו המלך ולא שדבר עמו בדבר הזה אבל שהאמינו באלקים שהיה בידו לעשות כל זה ושהוא אוהב את הישר ושונא את החמס והתעוררו מדברי יונה לעשות תשובתם.

פסוק ו

וגם מלך נינוה שהוא מלך אשור כשידע זה קם מכסאו והעביר אדרתו מעליו וישב על האפר כאילו היה כבר נינוה נהפכת, (ז) וצוה להכריז בנינוה מטעם המלך וגדוליו רוצה לומר אנשי עצתו, שהאדם והבהמה אל יטעמו ואל ישתו והיתה המצוה הזאת לבהמה

עם היותה בלתי בעלת שכל לפי שעיני כל בריה אליו יתברך ישברו והוא נותן את אכלם בעתו, וכדי שהבהמות במהפכת העיר יצעקו ויתענו לפניו כדי שירחם עליהם:

פסוק ח

גם צוה המלך שלא יסתפקו בני אדם עם הצום והשק שעשו להם אבל שעם זה עוד יקראו אל אלקים בחזקה וישובו מן החמס אשר בכפיהם שהוא היה העיקר.

פסוק ט

ובכלל אמר מי יודע ישוב ר"ל מי יודע דבר עשוק וגזול בידו ישיבהו, או מי יודע דרכי התשובה ישוב אל ה' וירחמהו כי בזה ישוב חרון אף ה' ולא ילכו לאבדון, ומזה יראה שאנשי נינוה הבינו הגזרה האלהית כפי כוונתו בענין ההפוך כי ע"כ צוה המלך שתתהפך נינוה במעשיה כ"א תעשה ההיפוך הזה הנפשיי יתהפך השם מגזרתו ולא יהיה בעיר הפוך אחר גשמיי, (י) והנה לא יתעוררו אנשי נינוה ולא מלכם לעבוד את השם הנכבד ולא להעביר את הגלולים והאלילים מן הארץ כי תמיד החזיקו באמונתם הנפסדת והוא אומרו וירא האלהים את מעשיהם ר"ל שבמצות המעשיות בינם לחבריהם שבו מדרכם הרעה אבל לא שבו מאמונותיהם ועם כל זה וינחם האלקים על כל הרעה אשר דבר לעשות לפי שלא היתה הגזרה כי אם על החמס אשר בכפיהם:

פרק ד

פסוק א

ומפני זה וירע ליונה רעה גדולה ויחר לו והרעה שנזכרה כאן היא חולי שבעצבון לבו נפל וחלה חולי ורעה גדולה ובקש למות, והיה זה לפי שיונה חשב שלא תשוב הגזרה מעליהם כ"א כשישובו מדרכם הרעה באמונות ובמעשים אבל כשראה שהחזיקו בע"ז שלהם ולא עשו תשובה במה שבינם למקום שהוא העיקר אלא במה שבינם לחבריהם ושעכ"ז נחם השם על הרעה נתקיים במחשבתו שהיה משוא פנים בדבר, כי הנה העבודה זרה הוא היותר חמור שהיה ביניהם והם לא שבו ממנו ולמה אם כן נחם השם על הרעה אשר דבר לעשות להם אין זה אלא שהוא נושא להם עון ופשע ישמרם כאישון עינו כדי שיהיו שבט אפו וכלי זעמו להנקם בהם מישראל, והתלונן הנביא בלבו מהשם למה היה כוונתו להשחית את ישראל על הע"ז שהיו עובדים ולאנשי נינוה עבר על פשעם וזהו אמרו וירע ליונה רעה גדולה ויחר לו רוצה לומר שראה בעיני שכלו רעה גדולה שהיה מוכנת לבא על ישראל ושחרה אפו על היות הקדוש ברוך הוא חומל וסולח לנינוה ונוקם ובעל חמה לישראל, (ב) ולכן התפלל אל ה' ויאמר אנא ה' הלא זה דברי עד היותי על

אדמתי ופירוש הפסוק הזה לדעתי כן הוא, הלא זה דברי שדברתי ואדבר בעוד שאהיה חי והוא שכל זה החסד וההטבה שאתה עושה לנינוה אינו מאהבתך אותם ולא מפני ששורת הדין כן אבל הוא כולו על אדמתי כלומר שאתה מאריך פנים לאשורים כדי שיבא על אדמתי אדמת ישראל להחריבה ועל כן קדמתי לברוח תרשישה כי ידעתי שאתה תהיה לנינוה בסבת אדמתי חנון ורחום ארך אפים ורב חסד ותנחם על הרעה, האמנם אין הדברים האלה עצם תפלת הנביא כמ"ש מיד, (ג) ועתה ה' קח נא את נפשי ממני כי טוב מותי מחיי ר"ל ועתה אחרי שאלה הצלת ועל אדמתי תשפוך חמתך ויהיו האשורים מטה זעמך מאחר שכבר עשיתי שליחותי עתה מחולי זה שחליתי קח את נפשי ממני כי טוב מותי מחיי ואל אראה ברעה אשר ימצא את עמי ובאבדן מולדתי. הנה התבאר שלא היה מתרעם יונה מסליחת נינוה אלא ממה שהיה רואה כוונת הקב"ה לנינוה שהיה מכוין להשחית את ישראל ושלכן שאל את המוות כדי שלא יראה בחרבן השבטים על ידי האשורים. והותרו בזה השאלות השנית והשלישית:

פסוק ד

והנה ה' הוכיח את יונה על כעסו באומרו ההיטב חרה לך ר"ל היש תכונה רעה כתכונתך שחרה לך ההטבה שאני מטיב את נינוה, וכ"פ הראב"ע בשם יפת היחר לך שאיטיבה אני למי שארצה, ואין זה מדרך האיש הטוב שיחר לו על ההטבה כי טוב ה' לכל ורחמיו על כל מעשיו, והראיה המורה על הפירוש הזה שלא תמצא תשובת יונה על זה המאמר, ואם היה אומרו ההיטב חרה לך שאלה היה וראוי שישיבהו היטב חרה לי כמו שאמר אחר זה אלא שהיא תוכחה, ואפשר לומר ג"כ שיונה לא רצה להשיב על המאמר הזה בהיותו שאלה לפי שיודע בודאי שהכל גלוי לפני כסא כבודו ושהקב"ה היה יודע אמתת כוונתו שלא חרה לו על הטבת נינוה כי אם על השחתת ישראל העתידה לבוא ממנה.

פסוק ה

ואמנם אומרו ויצא יונה מן העיר חשב הראב"ע שזה היה אחרי המ' יום ושאז ידע יונה שנחם השם על הרעה, וכן חשב שמאמר היטב חרה לך הראשון הוא עצמו מה שנאמר לו אחרי הקיקיון, ואינו נכון כי יבואו א"כ הכתובים שלא כסדר בקדימה ואיחור, וגם יהיה מאמר ויאמר ה' ההיטב חרה לך כפול ומותר אין ענין לו.

ויותר נכון לפרש שמיד אחר הכרוז שעשה הנביא התעוררו אנשי נינוה לתשובה והודיע השם לנביא שנחם על הרעה, ויונה יצא מן העיר שלא להתחבר עם האשורים הרשעים וישב מקדם למזרח העיר ויעש שם סוכה לשבת שם עד אשר יראה מה יהיה בעיר, כי הוא חשב שאף על פי שימלטו אנשי נינוה ממהפכה הכוללת כיון שנחם השם מאותה

רעה אשר דבר לעשות הנה לא ינקו ולא ימלטו משתבא עליהם עונש אחר לכולם או למקצתם או לבתי אלהיהם, כי הנה במעשה העגל אחרי שהתפלל משה קודם רדתו מההר ונאמר שם (שמות לב, יד) וינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו הנה אח"כ ויגוף ה' את העם והוצרך מרע"ה לשבת בהר ארבעים יום על סליחתם, וכן היה ענין יונה שעם היות שידע מהשם שנחם על הרעה אשר דיבר לעשות מההפכה הכוללת ישב בסוכה לראות מה יהיה בעיר אם יגוף ה' את העם או מה יעשה בהם.

פסוק ו

ואז זימן הקב"ה הקיקיון שצמח שם לפי שעה, ושמח יונה על הקיקיון שמחה גדולה לפי שעם היות לו כבר סוכה לשבת תחתיה הנה השמש היה עובר בסכך הסוכה ונוגע על ראשו גם כי יבשו עצי הסבך ולא היה לו בה כבר צל אמנם בבוא הקיקיון שהעלין שלו הם גדולים בהתפשטם על הסוכה היו עושות צל הרבה כפול ומכופל, ולכן שמח יונה בו ואמר להציל לו מרעתו כי היה יונה חולה מהקדחת כמ"ש למעלה וירע ליונה רעה גדולה שהוא החולי כמו שפירשתי וכבוא השמש בגבורתו עליו אולי שימות כאשר שאל מאת הש"י ולכן כדי להציל לו מרעתו ר"ל רעת חליו ורעת שאלתו ששאל המות בא הקיקיון ויונה שמח בו כדרך המוקדחים שיתענגו וישמחו בדברים הקרים.

פסוק ז

האמנם לפי שטובות העולם הזה אינן מתמידות ועוד מעט יחדלו זימן הקב"ה תולעת בעלות השחר למחרת שמחתו ותך את הקיקיון ר"ל שחתכו מלמטה וכאשר נפסק ממנו לחות הארץ ונחתך יבשו העלים שהיו לצל וייבש, (ח) ונוסף על זה שבזרוח השמש זימן הקדוש ברוך הוא רוח קדים חרישית כלומר משמיע שאון עד שהיה מחריש האזנים והוא רוח חם מאד והכה השמש על ראש יונה ויתעלף כלומר שהביאו אל העילוף והוא הכנסת הרוח חיוני בלב וישארו האברים כמתים, עד שיונה בראותו כי הגיע עד שערי מות שאל את נפשו למות כלומר שאמר לנפשו צאי ממני כי טוב מותי מחיי פן אראה ברע אשר ימצא את עמי.

פסוק ט

ולפי שיונה לא שאל חיים ולא בריאות כי אם המות ומצד אחר חרה לו על הקיקיון שחלף הלך לו כי היה שמח בו, לכן הוכיחו השם באומרו שהיו שני הדברים האלה סותרים זה את זה, והוא אומרו ההיטב חרה לך על הקיקיון ר"ל אם הדבר כדבריך שהמות טובה למה חרה לך על הקיקיון ביבשו נראה שהיו החיים טובים בעיניך ולכן שמחת בקיקיון שמאריך לך החיים וחרה לך בהעדרו מפני שהוא מביא למות, והנביא השיבו היטב

חרה עלי עד מות כלומר לעולם אומר לך שהמות היא היטב האמנם חרה לי מהקיקיון לא מפני המות אלא בעבור העונש והצער שאסבול עד המות הנה אם כן המות טובה היא אבל צער השמש קודם המות הוא אשר חרה לי.

פסוק י

ואף הוכיחו השם על עצם הענין באומרו אתה חסת על הקיקיון רוצה לומר אתה חמלת וחסת על זה שלא היה מעשה ידך שלא עמלת בו ולא גדלתו וגם שלא היה דבר נחשב למאומה לפי שבין לילה היה ובין לילה אבד, (יא) ואיך אם כן אני לא אחוס על נינוה שהיא עיר גדולה ומעשה ידי להתפאר ובנין גדול ועצום לא כקיקיון, כי הנה יש בה הרבה ויותר משתים עשרה רבוא אדם שכל רבוא הוא עשרת אלפים שהוא ראוי יותר לחוס עליהם, ואין לך שתאמר שלא חסת על הקיקיון בעבורה כי אם בעבור התועלת המגיע לך כי לך היה מגיע הצל ולי יגיע מן נינוה השם והגדולה שהוא כמו הצל, וא"ת שהם עובדים ע"ז ושלא שבו ממנה הנה הם כדמות ב"ח בלתי מדברים כי אחרי שאין להם תורה ולא נצטוו בה וחלק השם צבא השמים לכל העמים ומפני זה אין ראוי שיענשו עליה, ולזה אמר יש בה הרבה משתים עשרה רבוא אדם אשר לא ידע בין ימינו לשמאלו ובהמה רבה שלא אמר זה על התינוקות כדברי המפרשים כי הנה בעיר הנדחת היו נדונים התינוקות בחטאת אביהם כי הם איברי האדם וחלקו, אבל אמר זה אל אנשי נינוה כולם שהיו בתוך העיר הרבה משתים עשרה רבוא אדם מבלי תורה ולכן בענין הע"ז לא ידעו בין ימינם לשמאלם והם כבהמה רבה, אמנם ישראל שעמדו על הר סיני ונצטוו על הע"ז ושמעו מפי הגבורה לא יהיה לך אלקים אחרים על פני אין ראוי לפוטרן בענין הע"ז כמו לאנשי נינוה. הנה התבאר שהטענה הזאת היתה חזקה להציל את נינוה ושהקל וחומר שעשה הקב"ה ליונה מהקיקיון הוא ישר ובריא אולם אין עליו פירכא כלל, גם כי היה יונה נהנה מהקיקיון כמו שהבן נהנה מאביו ואוהב אותו להיות מגין עליו ומהנה אותו, והש"י היה אוהב את נינוה להיותו פעולתו ומעשיו, הנה א"כ היה האל ית' לנינוה כמו האב והיה יונה אל הקיקיון בערך הבן וידוע שרחמי האב על הבן יותר גדולים מרחמי הבן על האב וגם זה מכח הטענה והקל וחומר זאת, והותרה במש"פ בזה השאלה הרביעית, וגם הותרה השאלה החמשית שהנה לא השיב הקב"ה ליונה עם תשובת אנשי נינוה לפי שלא היתה תשובה שלימה כיון שתמיד היו עובדי עבודה זרה ונפסדים באמונותיהם, וכן הותרה השאלה הו' שלא היתה טענת הש"י להציל את נינוה בעבור הילדים והבהמות כי אם מפני שהעם היושב בה היה עם הדומה לחמור נמשל כבהמות נדמו ולכן לא נתחייבו כליה מפאת אמונותיהם במה שלא נצטוו עליו, אמנם

ישראל לא לבד היה ביניהם עון הע"ז כי אם גם גלוי עריות ושפיכות דמים והטיית משפט איפת רשע ומאזני רשע וכל שאר העבירות שזכרו הנביאים ולכן לא ניתנו למחילה, ועכ"ז לא עשה בהם הקדוש ברוך הוא כליה כמהפכת סדום ועמורה לפי שהקל מעונשם כרחמיו וכרוב חסדיו זהו פירוש הנבואה הזאת אצלי:

ובפרק שני דמסכת תעניות (מ"א) שנינו סדר תעניות כיצד מוציאין את התיבה לרחבה של עיר ונותנין אפר מקלה ע"ג התיבה ובראש הנשיא ובראש אב ב"ד וכל אחד ואחד נוטל ונותן בראשו וזקן שבהם אומר לפניהם דברי כיבושין אחינו לא שק ותענית גורמין אלא תשובה ומעשים טובים גורמין שלא נאמר באנשי נינוה וירא אלהים את שקם ואת תעניתם אלא וירא האלקים את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה ואומר ויתכסו שקים האדם והבהמה, ובגמרא מאי עבוד אסרו את הבהמות לחוד ואת הוולדות לחוד אמרו לפניו רבונו של עולם אם אין אתה מרחם עלינו אין אנו מרחמין על אלו, וכמה מענינים אחרים אמרו שם וכן בפרקי רבי אליעזר בתשובת אנשי נינוה כדי ללמוד לפושעים דרך ה' לעשות תשובתן שלימה:

והנה מתקני ההפטרות סמכו לנבואה הזאת שלשה פסוקים אחרים שהם מנבואת מיכה והם מי אל כמוך וגומר, וענינם שהקדוש ברוך הוא לנינוה לא היה עובר על פשע מוחל וסולח בהחלט אבל האריך להם אפו עד שנחרבו אחר כך ע"י נבוכדנצר, אבל לישראל בשובם אליו אינו כן כי הוא נושא עון ועובר על פשע לחלוטין והוא אומרו מי אל כמוך נושא עון ועובר על פשע לשארית נחלתו כי בעבור היותם נחלתו ועמו לא החזיק לעד אפו כי חפץ חסד הוא לעשות עמהם ולא יעשה כן לשאר הגוים החטאים בנפשותם, ולכן נקוה לו שישוב ירחמנו יכבוש עונותינו והוא לזמן הגאולה העתידה שאז תתן אמת ליעקב חסד לאברהם, שהנה התחיל מיעקב שהוא האחרון שבאבות ולא זכר יצחק לפי שענין הפסוק הוא שהקדוש ברוך הוא יתן אמת ליעקב בתת לבניו החסד שנתן לאברהם והוא ירושת ארץ שבעת העממים וכאילו אמר תתן אמת ליעקב מהחסד שעשית לאברהם כי אליו נעשה החסד במעמד בין הבתרים והאמת הוא קיומו לכל בני יעקב לא לכל בני יצחק אשר עשו מכללם, האמנם כדי לכלול יצחק עם שאר האבות אמר עוד אשר נשבעת לאבותינו מימי קדם כי לכל אחד משלשת האבות נשבע עליו: ובזה נשלם פירוש נבואת יונה עם הפסוקים שהתחברו אליה בסדר ההפטרות ותהלה לאל יתברך: